

2020

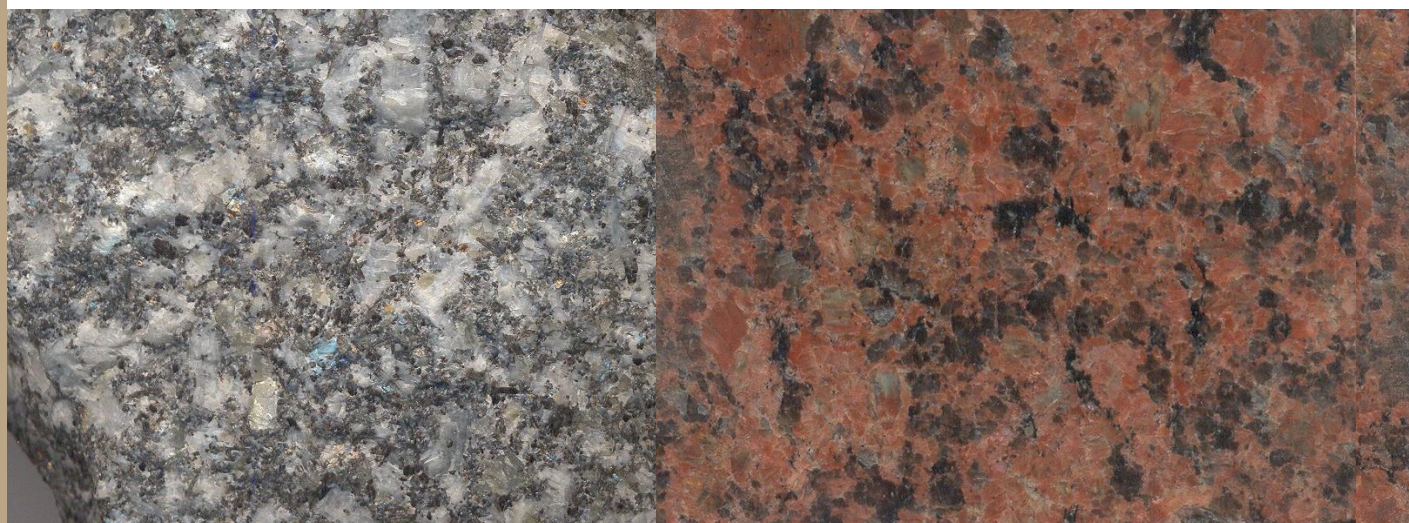
VOL. 320

Professional Papers

of the Geological Survey of Belgium

SCIENTIFIC REPORTS · SERIES

POLYCHROME GRANIETEN TIJDENS DE BELLE ÉPOQUE IN
ANTWERPEN: HERKOMSTBEPALING EN IDENTIFICATIE

Professional Papers

of the Geological Survey of Belgium

2020
VOL. 320

**POLYCHROME GRANIETEN TIJDENS DE BELLE ÉPOQUE IN
ANTWERPEN: HERKOMSTBEPALING EN IDENTIFICATIE**

MARC MATTHEUSSENS

Freelance cultuurgeoloog, Hofstraat 37, 2930 Brasschaat

marc.mattheussens@telenet.be

Series Editor in Chief: Xavier Devleeschouwer (Geological Survey of Belgium, RBINS)

Manuscript received January 2020, accepted in revised form May 2020.

The Geological Survey of Belgium cannot be held responsible for the accuracy of the contents, the opinions given and the statements made in the articles published in this series, the responsibility remaining with the authors.

Revision and layout: Marleen De Ceukelaire & Kristiaan Hoedemakers (RBINS)

Cover illustration: grijs is monster M1036 Granite des Crêtes; rood is monster M689 Vånevik graniet uit de collectie geologie Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

Credits: all illustrations were made by the author (© M. Mattheussens, 2019), unless otherwise stated.

Printed by RMCA (Tervuren)

Legal Deposit: D/2020/0339/6

ISSN: 0378-0902

© Geological Survey of Belgium, Royal Belgian Institute of Natural Sciences, 2020
29 Vautierstreet, 1000 Brussels
www.naturalsciences.be

All translation and reproduction rights reserved for all countries. Copying or reproducing this book by any method, including photography, microfilm, magnetic tape, disc, or other means is an infringement punishable by law under the provisions of the Act of 11 March 1957 on copyright. Except for non-profit educational purposes, no part of this publication may be reproduced in any manner whatsoever without permission in writing from the Publications Service, Royal Belgium Institute of Natural Sciences.

SAMENVATTING

In de romantische Belle Époque waren gekleurde granieten hooggewaardeerd als extreem duurzame maar ook kostelijke bouwmaterialen voor monumentale gebouwen en monumenten. Zij werden daarom spaarzaam gebruikt als gepolijste pilasters en zuilen in het parement van monumentale eclectische gebouwen, als gepolijste zuilen in een aantal neo-stijl kerken, in opera's en paleizen en als sculpturen, plinten en sokkels van praalgraven en monumenten voor bijzonder verdienstelijke personen.

Antwerpen beleefde een economische boom sedert de opheffing van de Nederlandse tol op de Schelde in 1863. Dankzij toegenomen financiële middelen investeerde de stad sterk in stedelijke ontwikkeling. Het stadsbestuur van Antwerpen nam het voortouw in deze stedelijke vernieuwing maar ook de privé-sector liet zich niet onbetuigd in de bouw van prestigieus vastgoed.

Verschillende banken en verzekeringsmaatschappijen investeerden in deze periode in vastgoed langs de centrale as van de Middenstatie, het nieuwe centrale spoorwegstation, naar de binnenstad over de De Keyserlei, de nieuwe Leysstraat, de Meir en de Huidevettersstraat. Hiervoor deden ze een beroep op de vaardigheden van ervaren architecten. Invloedrijke architecten uit deze periode zoals Frans Van Dijk, Ernest Dieltiens, Joseph Hertogs, Alexis Van Mechelen, Michel De Braey, Georges Matthyssens, Louis De La Censerie, Emile Thielens en Joseph Goeyvaerts maakten studiereizen naar toonaangevende steden in Europa om ideeën op te doen voor de nieuwe bouwprojecten in Antwerpen. Met tussenkomst van natuursteenimporteurs en -bewerkers kon graniet dan zijn intrede doen op de Belgische bouwmarkt.

In deze bijdrage zal de geografische en geologische oorsprong van deze granieten aan de hand van een aantal toepassingen in de bouwkunst tijdens de Belle Époque worden onderzocht.

Voor bouwprojecten die de stad Antwerpen organiseerde en mee financierde, werd de procedure van openbare aanbestedingen voor de aankoop van granieten gevolgd. Deze documenten zijn nu van onschatbare waarde voor erfgoedonderzoek.

Op basis van archiefonderzoek weten we dat Emile Beernaert uit Brussel direct of indirect betrokken was bij de aankoop en verwerking van vele Scandinavische, Franse en Duitse granieten. Scandinavische granietblokken werden per schip en per spoor vervoerd naar Schotse, Duitse of Franse granietslijperijen. België en Nederland bestelden gepolijste Scandinavische granieten in deze Schotse, Duitse en Franse slijperijen. Groevenueitbaters en granietslijperijen bedachten een handelsnaam voor hun granieten in functie van de markt waarvoor ze bestemd waren, wat de identificatie vandaag de dag niet vergemakkelijkt.

Met deze studie wordt een aanzet gegeven tot een betere kennis van de oorsprong, handel en gebruik van een veronachtzaamd element in het Antwerps onroerend erfgoed.

Sleutelwoorden: natuursteen, Scandinavië, Duitsland, Frankrijk, Italië, vulkanisch.

ABSTRACT

Polychrome granites in Antwerp during the Belle Époque: geographical and geological provenance

In the romantic Belle Époque period, coloured granites were highly praised as extremely durable but costly building material for monumental buildings and monuments that could resist the perils of time. Therefore, they were only sparingly used for polished pilasters and columns in monumental eclectic buildings, as polished columns in some neo-style churches, in opera and theater buildings, as plinth and pedestal of sarcophagi and monuments for meritorious persons.

Antwerp experienced an economic boom after the abolition of Dutch taxes on the Scheldt freight shipping in 1863. Owing to the increasing prosperity of the city, the council could invest in urban development. Private real estate investors also had their share. Investment banks and insurance companies contributed to the construction of the new Leysstreet and the prestigious Meir. They attracted experienced architects for designing and decorating the new buildings. Renowned contemporary architects like Frans Van Dijk, Ernest Dieltiens, Joseph Hertogs, Alexis Van Mechelen, Michel De Braey, Georges Matthyssens, Louis De La Censerie, Emile Thielens and Joseph Goeyvaerts made study trips to leading cities in Europe to develop ideas for new building projects in Antwerp, which could be realized with the intervention of qualified natural stone importers and builders.

This contribution will explain the geographical and geological origin of these granites, based on well- documented applications of granite in architecture during the Belle Époque.

The city of Antwerp used specific public procurement procedures for the purchase of granites, when they launched the building project. These documents are now of great value for heritage research. They confirmed that stone trader Emile Beernaert from Brussels was directly or indirectly involved with the acquisition of several Scandinavian, German and French granites. Large untreated Scandinavian granite blocks were transported by ship and railways to Scottish, German and French granite grinders. Belgium and the Netherlands ordered these processed Scandinavian granites in these Scottish, German and French factories. Quarry owners and granite grinders decided on the commercial name given to their granite types depending on the designated market for these granites, thereby contributing to the confusion about their origin still reigning today.

This paper is only a stepstone in the investigations of the origin, trade and use of granites in Antwerp real estate during the Belle Époque and beyond.

Keywords: natural stone, Scandinavia, Germany, France, Italy, volcanic.

INHOUDSTAFEL

1. Inleiding	7
2. Granieten uit Scandinavië.....	8
2.1. Granieten uit Zweden.....	9
2.1.1. Uthammar graniet (Bon Accord Red).....	9
2.1.2. Vånevik graniet (Waanewik, Wanewick, Red Swedish).....	10
2.2. Graniet uit Finland	13
2.2.1. Balmoral Red (voor Groot-Brittanië), Vehmaa en Taivassalo graniet (voor Finland) of Vehmo en Töfsala graniet (voor Duitsland)	13
2.2.2. Birkhall Grey (Haidus granite, Uusikaupunki grey granite, Nystad graniet)	15
2.3. Graniet uit Noorwegen	16
Labrador.....	17
Intrusief Larvik- Lardalite complex, Oslo regio.....	19
3. Graniet uit Frankrijk	20
3.1. Granieten uit Bretagne.....	20
Het Ploumanac'h massief	22
3.1.1. Graniet van Laber.....	22
3.1.2. Roze granieten van het massief van Ploumanac'h, roos-oranje faciès Saint-Samson	23
3.1.3. Granieten van Île Grande	25
3.2. Granieten uit de Vogezen	26
3.2.1. De noordelijke zone van de Vogezen.....	26
3.2.2. De middelste zone van de Vogezen.....	26
3.2.3. De zuidelijke zone van de Vogezen.....	27
Granite rouge des Ballons.....	27
Granit Vert des Vosges (Vogesengranit, Granit Vert de Servance, Porphyre de Ternuay).....	28
Granite des Vosges (Granite des Crêtes (s.s.), Syénite des Crêtes, Syénite des Vosges, Granite de La Bresse)	29
4. Granieten uit Duitsland.....	30
Graniet-plutonen van het Harzgebirge.....	31
4.1. Granieten uit Beieren (Fichtelgebirge).....	32
Waldstein graniet	32
4.2. Granieten uit Sachsen-Anhalt (Harzgebirge)	32
Rose Wettin (Birkenkopf granit)	32
5. Graniet uit Italië.....	33
5.1. De Mottarone-Baveno en Montorfano plutonen.....	33
5.2. Graniet uit Piemonte.....	34
Baveno granito variëteit Miarolo Bianco (granito bianco Montorfano).....	34
6. Besluit.....	35
Dankwoord	36
Addendum	36
Bibliografie	36
Tijdschriften en dagbladen	39
Archieven.....	39

In de romantische Belle Époque waren gekleurde granieten hooggewaardeerd als extreem duurzame maar ook kostelijke bouwmaterialen voor monumentale gebouwen en monumenten. Zij werden daarom spaarzaam gebruikt als gepolijste pilasters en zuilen in het parement van monumentale eclectische gebouwen, als gepolijste zuilen in een aantal neo-stijl kerken, in opera's en paleizen en als sculpturen, plinten en sokkels van praalgraven en monumenten voor bijzonder verdienstelijke personen.

Antwerpen beleefde een economische boom sedert de opheffing van de Nederlandse tol op de Schelde in 1863. Dankzij toegenomen financiële middelen investeerde de stad sterk in stedelijke ontwikkeling. Het stadsbestuur van Antwerpen nam het voortouw in deze stedelijke vernieuwing maar ook de privé-sector liet zich niet onbetuigd in de bouw van prestigieus vastgoed.

Verschillende banken en verzekeringsmaatschappijen investeerden in deze periode in vastgoed langs de centrale as van de Middenstatie, het nieuwe centrale spoorwegstation, naar de binnenstad over de De Keyserlei, de nieuwe Leysstraat, de Meir en de Huidevettersstraat. Hiervoor deden ze een beroep op de vaardigheden van ervaren architecten. Invloedrijke architecten uit deze periode zoals Frans Van Dijk, Ernest Dieltiens, Joseph Hertogs, Alexis Van Mechelen, Michel De Braey, Georges Matthyssens, Louis De La Censerie, Emile Thielens en Joseph Goeyvaerts maakten studiereizen naar toonaangevende steden in Europa om ideeën op te doen voor de nieuwe bouwprojecten in Antwerpen. Met tussenkomst van natuursteenimporteurs en -bewerkers kon graniet dan zijn intrede doen op de Belgische bouwmarkt.

In deze bijdrage zal de geografische en geologische oorsprong van deze granieten aan de hand van een aantal toepassingen in de bouwkunst tijdens de Belle Époque worden onderzocht.

Voor bouwprojecten die de stad Antwerpen organiseerde en mee financierde, werd de procedure van openbare aanbestedingen voor de aankoop van granieten gevolgd. Deze documenten zijn nu van onschatbare waarde voor erfgoedonderzoek.

Op basis van archiefonderzoek weten we dat Emile Beernaert uit Brussel direct of indirect betrokken was bij de aankoop en verwerking van vele Scandinavische, Franse en Duitse granieten. Scandinavische granietblokken werden per schip en per spoor vervoerd naar Schotse, Duitse of Franse granietslijperijen. België en Nederland bestelden gepolijste Scandinavische granieten in deze Schotse, Duitse en Franse slijperijen. Groeuvuitbaters en granietslijperijen bedachten een handelsnaam voor hun granieten in functie van de markt waarvoor ze bestemd waren, wat de identificatie vandaag de dag niet vergemakkelijkt.

Met deze studie wordt een aanzet gegeven tot een betere kennis van de oorsprong, handel en gebruik van een veronachtzaamd element in het Antwerps onroerend erfgoed.

De auteur heeft na het behalen van de graad van licentiaat aard- en delfstofkunde aan de RUG (1971) en een jaar als doctoraatsstudent (IWONL) gekozen voor een betrekking bij Goldfields of South Africa als mine/field geoloog. Zeven jaar later keerde hij terug naar de RUG en begeleidde er de studenten geologie met hun terreinopnames als tussentijds assistent. Daarna volgden diverse opdrachten in het buitenland (in Algerije de begeleiding van de studenten mijnbouwgeologie, in Rwanda een cartografische opdracht voor het KMMA en een opdracht als adviseur bij het Rwandese ministerie voor mijnbouw en artisanaten). Na zijn terugkeer in 1994 volgde hij aanvullende en voortgezette studies overheidsmanagement aan de Universiteit Antwerpen en werkte vanaf 1996 bij de Belgische Federale Administratieve Overheidsdiensten als analist. Na zijn op pensioenstelling in 2014 volgde hij nog een opleiding: «Stadsgids voor Antwerpen» aan de Artesis Plantijn Hogeschool in Antwerpen.

Royal Belgian Institute of Natural Sciences
<https://www.naturalsciences.be/en/science/do/94>